

ESKİ YUNANİSTAN'DA YASALAŞTIRMA GİRİŞİMLERİ VE HUKUK *

*Y. Kenan YONARSOY ***

Konumuz eski Yunan'da hukuktur. Bu konuyu ele alınca iki özellik gözüne çarpar : 1) Çoğu konularda eski Yunan öncü durumunda bulunmasına rağmen, hukukta bu rolü oynayamamaktadır; 2) Eski Yunan çeşitli yönleriyle ele alınıp tartışılmakla birlikte, eski Yunan'da hukuk ihmal edilen konulardan birini oluşturmaktadır. Biz bu çalışmamızda öncelikle bu iki konu üzerinde durup açıklama getirmeye çabalayacağız.

Eski Yunan'da hukuk konusunda ilk göze çarpan şey, konu ile ilgili bilgi yokluğudur. Batı, çoğu konuda başlangıcı eski Yunan'da aramakta, kültür ve uygarlığının, kurumlarının kaynaklarını veya kökenlerini eski Yunan'a götürmektedir. Tarihini, tarihçiliğini, kısaca kimliğinin oluşumunu eski Yunan'da bulmaktadır.

Batı, eski Yunan'daki çoğu konuyu çok yakından incelemiştir ve incelemeye devam etmektedir. Bunun tek istisnası hukuk gibi görünmektedir. Eski Yunan'da hukuk konusu bir yana itilmiş gibidir. Hukukun bir yana itilmişliğini, 1) Bize ulaşmış bilgilerin yetersizliği veya 2) Eski Yunan'da sistemli hukukun, yani bir kodeksin veya külliyyatın bulunmaması ile açıklayabiliriz.

Eski Yunan Batı'nın tanıdığı uygarlığa geçiş biçimidir. Bu nedenle Batı, kimliğini esas olarak bu uygarlıkla kazanmıştır da diyebiliriz. Fakat bunun yanında Roma'yı ve Hristiyanlığı unutmamak gerekir.

* «Eskiçağda Hukuk» konulu III. Alkım Konferansları çerçevesinde 17 Nisan 1990 günü verilen tebliğin özeti.

** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Uygarlığa geçişi, bir yerde, insan topluluklarının karşılaştığı sorunlara bir çözüm getirmesi olarak tanımlamak mümkündür. Yani, uygar toplum, sorunlarını hiç olmazsa büyük ölçüde çözmüş toplumdur demek mümkündür. İnsan topluluğunun veya toplumun örgütlenmesi de, kimlik kazanması da bu çözüme göre olur. Toplum böylece bir aşama yapar. Bu çözüm, bir ilişkiler düzenini, toplumun bir işleyiş düzenini gerektirir. Çözümle yakından ilişkili olması nedeniyle, bu düzenin korunması için çaba gösterilmesi zorunludur. Hukuku da bir yerde bu çabanın ürünü olarak görebiliriz. Daha ilerlemeden önce çözümün bir açıklamasını yapmaya çalışalım. Çözüm, toplumun toplum olarak varlığını sürdürebilecek zenginlik üretimini, kendi denetiminde bir örgütlenme ile elde edebilmesidir diyebiliriz. Yani toplumun önce bir zenginlik kaynağı bulması gerekir, varlığını sürdürebilmesi için. Eski Yunan bunu toplum olarak gerçekleştirmiş olmamakla birlikte, toplumdaki bazı bireylerin kişisel çabasıyla ve dışarıdan, Doğu'dan kaynak bularak gerçekleştirmiştir. Bu husus üzerinde ileride biraz daha duracağız.

Şimdi hukuk konusuna dönelim. Eski Yunan'da hukuk konusunda bilgilerimizin eksikliğine başlarken temas etmiştik. Fakat hukuk tanımını da oy birliğini sağlayabilecek bir biçimde bulabilmek güçtür. Bununla birlikte belli bir tanımdan hareket etmek gerekmektedir. Bizim için yeterli sayılabilecek bir tanım önerisi olarak, hukukun «toplumsal çözümün gerektirdiği ilişkilerin, toplum iradesi ve gücüyle tanımlanıp, biçimlendirilip bunlara süreklilik sağlamak» olduğunu söyleyebiliriz. Hukuk, yalnız çözüme değil, çözüm ile birlikte ortaya çıkmış topluma ve toplumsal dengeye de süreklilik kazandırmayı amaçlar. Hukukun tanımını bulmaktaki güçlük, bu husustan da kaynaklanmaktadır. Hukukun genel muhafazakar görüntüsü de bununla ilgilidir.

Eski Yunan, Batı'nın bulduğu ilk çözümdür. Bu nedenle bulunan çözümün kurumlaştırılmasında bazı acemilikler, yetersizlikler olduğu düşünülebilir. Eski Yunan'da hukuk konusunda bazı belirsizlik ve boşlukların olması da bununla ilgili olabilir. Ancak eski Yunan çözümünün bazı özelliklerini, eski Yunan hukukundaki belirsizliklerin nedenini, Batı'da eski Yunan'a duyulan ilgiyi, eski Yunan'ın bir yerde mucize olarak tanımlanmasını, eski Yu-

nan mucizesinden söz edilmesinin açıklanmasında hukuk konusunun niçin aydınlığa kavuşmamış olduğunu anlamak mümkündür. Eski Yunan, belli sorunları kendi geliştirdiği ilişkiler veya başka deyişle kendi geliştirdiği çözüm sonucu uygarlığa geçmiş değildir. Mucize olarak görülmesinin nedeni, bu olsa gerektir. Mucize, bir olguyu akıl yoluyla açıklayamamaktan kaynaklanır. Batı, bugün bile bunu başaramamıştır. Hukuk, verdiğimiz tanıma göre belli bir çözümün kurumlaştırılmış biçimi ve çözüme süreklilik kazandırma yoludur. Çözümün eski Yunanlıların kendi çabalarının ürünü olmaması sonucu olması nedeniyle belli açıklaması yoktur. Çözüm Yunanlı için de mucizedir. Oysa hukuk, bir açıklama biçimidir. Eski Yunan'da çözüm, Yunan'ın kendi ürünü değildir. Eski Yunan o dönemde kendi nüfusunun beslenmesini sağlayamıyordu. Eski Yunan'ın zenginliği dış ticaretten, Doğu ile ilişkilerden, dışarıdan, bu da kişisel başarılarla sağlanmakta, bundan kaynaklanmaktadır. Bunun belli sonuçları olmuştur. Önce eski Yunan'ın kendi doğal düzeyinin karşılığı olmayan bir zenginlik söz konusudur. Yunanistan Avrupa'nın en çorak arazisine sahiptir, o sırada henüz çobanlık aşamasındadır, az da tarım vardır. Dış ticarete bağlı bir örgütlenme, bu ticaretten zenginlik sağladıktan sonra başlamaktadır. Zenginlik kaynağı, başka deyişle çözüm dış ticarettir. Ticaret bir başkasıyla yapılmaktadır. Bir yönüyle kendi dışındadır. Ayrıca, eski Yunan'ın ticaret yaptığı ülkeler, uygarlık bakımından kendisinden eski ve daha ileri durumda bulunmaktadır. Bu ülkeler, eski Yunan'dan daha da güçlüdür. Bu nedenle eski Yunan, çözümü tanımlamak, denetim altına almak, kurallar koymak imkânından yoksun bulunmaktadır.

Eski Yunan çözümünün bir başka özelliği, çözümün toplum güçlerinin imkânları dışında ortaya çıkmış olması, bir yerde toplumdaki bağımsız bulunmasıdır. Bu durum, çözümün anlaşılabilir kurala bağlanmasına engel oluşturmaktadır. Yine eski Yunan'da kişilerin toplumun ötesinde çözüm getirebilmesi, kurallaştırma çabalarının boşunalarına neden olmaktadır. Bu aşamada Batı veya başka deyişle eski Yunan'ın tasası çözümü anlamak, anlama yoluyla denetim altına almaktır. Eski Yunan'da hukuk geri planda kalmakta, yasalaştırma hareketlerinden öteye gidememekte, buna karşılık felsefe ön plana çıkmaktadır. Yine kural, hukuk kuralı

biçiminde olmayıp daha çok ahlâk kuralı biçimindedir. Özetle hukukun yerine ahlâk geçmektedir. Eski Yunan, çözüme yabancıdır. Çözümü felsefe ile, akılla anlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle kendi toplumu çerçevesinde kalmakta, kendi toplumunu ve insanını evrenselleştirmektedir. Fakat bazı kişilerin bulduğu bu çözümle eski Yunan belli açmazlardan kurtulabilecektir. Ayrıca bu çözümle birlikte toplumda belli çıkarlar, çıkar grupları oluşacaktır. Hukuk ya da yasalastırma çabaları, çözümün korunması yerine, oluşmuş çıkarların korunmasına hizmet edecektir. Fakat çıkarlar belli çözümlerle temellendirilemediği için eski Yunan'da hukuk hep sınırlı ve yarım kalacaktır. Solon'da ve benzerlerinde görülen yasalastırma hareketlerinde, çıkarların korunmasında bu çıkarlara temel olan çözüm bilinmediği, yani Doğu bilinmediği, Doğu'dan neyin ne kadar ve ne süre geleceği bilinmediği, Doğu'ya egemen olunamadığı, çözümün korunması söz konusu olmadığı için, toplumda çıkarlara zarar verebilecek çalkantıları engellemek amaçlanacaktır.

Eski Yunan hukukunda amaç, çözümün korunması değil (Çözüm bilinmiyor) belli sürekliliği sağlayabilmek için toplumda dengeyi korumak, çalkantıları engellemektir. Solon yasaları, sitede uyum sağlamak amacını gütmektedir.

Roma, her anlamıyla eski Yunan'ın devamıdır. Fakat Roma'yı eski Yunan'dan ayıran husus, Roma'nın Doğu üzerine kurduğu egemenliktir. Roma'da çözümü anlama çabası hemen hemen bir yana bırakılmıştır. Buna gerek yoktur. Çözüm, Roma'nın kendi denetimindedir. Artık çözümün kurumlaştırılması söz konusudur. Bu nedenle Yunan felsefesi yerine Roma hukuku ön plana geçmiştir. Eski Yunan'da sistemli hukuktan söz edilemez, Yunan felsefesinin yüceliği öne sürülürken, bu defa Roma'da felsefenin yokluğundan, buna karşılık Roma hukukundan söz edilmektedir.

Eski Yunan'da çözüm ile ilgili belirsizlik hüküm sürmektedir. Bu nedenle sistemleştirilmiş bir hukuktan ve hukuk çabasından söz etmek mümkün olmamaktadır. Fakat belli bir çözüm ve çözüme bağlı bazı ayrıcalıklar, özellikle Batı için de tek çözüm sahibi olmanın getirdiği ayrıcalık söz konusudur. Bu ayrıcalığın güçlenmesi ve korunması için bir düzenleme çabası vardır. Eski Yunan'da belki hukuk sistemi, kodeks yok, fakat kendilerini ya-

bancıdan ayıran bir hukuk mevcuttur denebilir. Bu, kişinin kendi başına çözüm aramasına izin veren bir hukuktur. Özel mülkiyete dayalı ilk hukuk, eski Yunan'da ortaya çıkmıştır. Bu hukukla hem kişilik hakları hem de Yunanlılık ayrıcalığının korunması amaçlanmaktadır. Bu durum belli bir çelişki oluşturmaktadır. Bu nedenle de Yunan hukukunda sistemleştirme zorluğu vardır. Eski Yunan'da köle hukukundan, metoikoslarla yani yerleşik yabancılarla ilgili yasalardan, sürgün cezalarından söz edilebilir. Fakat bunlar belli bir kodeks çerçevesinde değildir. Eski Yunan'da ancak yasalaştırma hareketleri çerçevesinde belli hukuktan söz edilebilir. Bu açıklamalarla başta sorduğumuz sorulara bir cevap getirebileceğinizi sanıyoruz. Açıklamanın anahtarını, önerdiğimiz hukuk tanımında görebiliriz. Hukuk, toplumsal çözümün idrak edilip kurumlaştırılmasını içerir. Eski Yunan, çözümü kendi idraki sonunda bulmuş değildir, yani toplumun doğal evriminin ve gelişiminin sonunda çözüme ulaşmış değildir. Çözüm dış ilişkilerden, dışarıdan, dış ticaretten gelmiştir. O yüzden kurumlaştırma da güçlük olmuştur. Bu konu üzerinde inceleme olmaması da, Batı'nın da henüz eski Yunan'ı gereğince kavrayamamış olması veya bunu açıklamak istememesi olsa gerektir. Batı, Yunan Mucizesinden söz etmeyi tercih etmiştir. Çünkü açıklaması, açıklamaya girişmesi kendi aleyhine olurdu.